

V Žiline sa stretli zvuky a obrazy z Etiópie a Ukrajiny.

Spravodlivosť nevidno, ale vôľu prežiť sa dá počuť.

Jana Močková

Lucia Nimcová a David Petráš vytvorili pre žilinskú Novú synagógu výstavu, ktorá pripomína nielen hrôzy vojny v rôznych častiach sveta, ale aj ľudskú vynaliezavosť a odolnosť. Keď vlni v zime Juraj Gábor s tímom tesárov stavali Sphéru, mohutný drevený objekt vo vnútri žilinskej Novej synagógy, ozvala sa im umelkyňa Lucia Nimcová.

Email napísala z Addis Abeby, hlavného mesta Etiópie, kde posledných päť rokov so svojou rodinou žije. Sphéra v Žiline síce ešte nebola ani hotová, no ona mala nápad, ako by to mohlo prebiehať, keď ju budú o rok neskôr rozoberať.

Ten čas nastal. Dielo Juraja Gáboru za viac než rok doplnilo množstvo rôznych umeleckých projektov a teraz ho tím tesárov pomaly rozoberá. Ich prácu sprevádza posledná výstava Justice Construction. Lepší záver to byť nemohol.

Pominuteľnosť

Kto si myslí, že si s poslednou výstavou ešte stihne na poslednú chvíľu pozrieť aj Sphéru, môže byť trochu sklamaný. Aspoň v tomto smere sa dá brať jej názov Justice Construction doslovne.

Istá spravodlivosť v tom naozaj je – od začiatku bolo jasné, že Sphéra nebude v synagóge navždy, a ak ju niekto chcel vidieť, času mal dosť. Ešte stále tam síce stojí a ubúda z nej len pomaly, no schody na vyhliadkový chodník po jej obvode aj mostík vedúci do jej vnútra sú už zatarasené.

Nebol to plán. Týždeň počas inštalovania svojej výstavy spali vo vnútri Sphéry, a ako sami vravia – prerástla do nich, dostala sa im do tela. „Uvedomili sme si, že niektoré veci sú síce výnimočné, no zároveň pominuteľné a musíme to akceptovať. Niečo sa skrátka končí, mizne – a niečo nové vzniká,“ hovorí Lucia.

Čiastočne to rozhodnutie však súviselo aj s tým, čo do synagógy a Sphéry spolu s Davidom Petrášom priniesli (v prvom pláne). Sú to najmä zvuky, ako aj fotky z Addis Abeby, hlavného mesta Etiópie, kde prebieha živelná výstavba moderných budov často veľmi prostým spôsobom: holými ľudskými rukami.

Práve jeden zo vznikajúcich developerských projektov nesie názov Justice Construction. Lucia Nimcová jeho výstavbu pozoruje priamo z okna svojho bytu, ale zachytáva ho aj pomocou fotoaparátu a prostredníctvom zvukov.

Občas sa tie zvuky výstavby v Addis Abebe ponášajú na zvuky tesárov rozoberajúcich Sphéru. Spravodlivosti v uliciach etiópskej metropoly však veľa nevidno, hoci umenie tam nechýba. Keď pozorne sledujete lešenie etiópskych domov zhotovené takmer výlučne z dreva, môže to byť jedine zázrak alebo umenie, že to naozaj drží a funguje, ako má. Ale to je len jedna z mnohých vrstiev a vizuálno-zvukových paralel, ktorú umelci v Sphére našli.

Osud

O tom, že Rusko zaútočilo na Ukrajinu, sa 24. februára dozvedela Lucia cestou v autobuse v Etiópii. Práve bola na ceste k jazeru Tana na severozápade krajiny, kde chceli nahráť posledné zvukové stopy na výstavu v Žiline. V prvom momente boli presvedčení, že celý projekt k dekonštrukcii Sféry tým padol, že nič z toho nie je možné urobiť. Napokon doň len vložili ďalšiu vrstvu – rusnacky underground.

K ľuďom na Ukrajine totiž Luciu Nimcovú viaže viac než základná spoločenská či ľudská empatia. Lucia sa do hornatých oblastí Karpát v slovensko-poľsko-ukrajinskom pohraničí vracia od roku 2006. Najprv sama, potom so škótskym umelcom Sholtom Dobiem a teraz s Davidom Petrášom zaznamenáva pesničky a príbehy, v ktorých je skoncentrovaný neľahký osud žien tohto regiónu, no zároveň ich nezlomná odhodlanosť čeliť mu s humorom a zvláštnou vnútornou silou.

„Nedajemo se, spivajemo,“ cituje Lucia Nimcová jednu zo žien, ktorú navštívili. Tá veta jej utkvela v pamäti, lebo je v nej celá ich životná filozofia. „Zväčša sú to ženy, ktoré majú deväťdesiat a viac rokov. Ony už prežili toľko tráum a hrôz, že do leta prežijú hádam aj túto súčasnosť,“ vraví Lucia Nimcová. „Ich vôľa prežiť je priam neuveriteľná.“

Na poschodí synagógy, kde kedysi na balkóne sedávali výlučne ženy, rozmiestnili stoličky. V slúchadlách odriekavajú tieto staré ukrajinské ženy svoje modlitby a zarietacie rituály za lepšie časy. Intonáciu a kadenciu ich reči udáva ich vnútorný rytmus, hlas je ich jediný nástroj. Modlia sa za zdravie, za dobrý život aj za dobrú smrť. A občas k nim doliehajú zvuky tesárov rozoberajúcich Sféru, a aj zvuky Addis Abeby, kde minulosť ustupuje žiarivej (vidine) prosperujúcej budúcnosti, ktorú paradoxne buduje najmä chudoba.

Výmena energie

Keď bola výstava v synagóge hotová a pripravená pre divákov, mali jasný cieľ. Sadli do auta, nabalili ho jedlom a išli svoje „babky“ na Ukrajinu navštíviť. Tentoraz sa však roly otočili. „Chceli sme im prísť zaspievať, priniesť jedlo, trochu sa o ne postarať a vrátiť im aspoň niečo z toho, čo nám ony dali,“ vraví Lucia.

Výmena rolí bola inšpirujúca aj pre Luciu. „Mnoho slov, viet a textov nám ostalo v hlave, lebo sme ich intenzívne prežili a veľakrát počúvali z nahrávok, takže sme sa ich ani nemuseli učiť, ale spievať ich, to bola úplne nová skúsenosť. Akoby som sa sama niečo nové o sebe naučila,“ hovorí Lucia.

Jednu zo žien odviezli do nemocnice, ďalším doniesli jedlo, snehu bolo ešte po pás, dobytok bolo treba dokrmovať, penzia mnohým neprišla dlhé týždne. „Budeme sa za vás modliť, hovorili nám, lebo sa chceli nejako odvdáčať, no nemali čím. Neuvedomujú si, ako veľa nám toho dali už len tým, akí sú,“ vraví Lucia.

Nečakala, že z krátkoého niekoľkodňového výjazdu vzídu aj nejaké nové nahrávky, ale stalo sa. Časozberný projekt s názvom DOLE, čo v preklade z ukrajinčiny znamená Osud, by časom chceli vydať ako album a knihu. To isté majú v pláne aj s materiálom z Addis Abeby.

Čo všetko dokážeme

Spojenie Afriky a Ukrajiny, ktoré by si hĺbkou a rozsahom „lokálnych“ konfliktov vystačili aj samy, sa niekomu môže zdať zvláštne alebo nasilu, no v skutočnosti to celé do seba zapadá.

Keď Lucia hovorí o svojej životnej skúsenosti z Etiópie, uvedomuje si, aká vzdialená a ťažko sprostredkovateľná je v strednej Európe. „Afrika na Slovensku neexistuje, ale pre mňa je to všetko stále jeden a ten istý svet – Ukrajina, Afrika, Slovensko. Pre niekoho je to možno nepredstaviteľné, ale ja to žijem,“ vraví Lucia.

Nie je to tak dávno, čo bola Slovensku vzdialená aj susedná Ukrajina. Zvuky vojny na Donbase k nám doliehali stlmené na minimum. Netreba pritom rozumieť ukrajinsky, aby človek porozumel modlitbám 90-ročných ukrajinských žien a dnes už aj tomu, prečo je rovnako dôležité modliť sa za dobrú smrť ako modliť sa za dobrý život. Ich pravdy a tie naše sa v ničom neodlišujú.

Netreba do detailov rozumieť etiópskej politike, aby človek porozumel, že to, čo sa odohráva v uliciach Addis Abeby, je snaha ukázať tú lepšiu stránku, demonštrovať moc, pokrok a prosperitu, nech to stojí, čo to stojí. A pritom sú to len tri roky, čo získal etiópsky premiér Nobelovu cenu za mier za ukončenie dlhotrvajúcej vojny s Eritreou, no dnes je zodpovedný za vojnu voči obyvateľom vlastnej krajiny, ktorá v štáte Tigraj spôsobila **najväčší hladomor na svete** za posledných desať rokov.

Napriek hrôzam a zločinom voči civilistom, ktoré oba konflikty vzdialené tisícky kilometrov denne spôsobujú, výstava Justice Construction nie je ani tak o tom, čo všetko dokáže človek svojimi rukami zničiť a zahubiť. Oveľa viac všetky tie zvuky a obrazy doliehajúce spoza konštrukcie drevenej Sféry hovoria o ľudskej odolnosti a schopnosti načúvať aj tým, ktorých hlas málokedy počuť. Ukazuje, čo všetko je človek bez ohľadu na podmienky schopný vlastnou vynaliezavosťou a húževnatosťou vymyslieť – a čo všetko je schopný prežiť. Hľadať v tom spravodlivosť, by bolo márne. Pokúšať sa o ňu je nevyhnutné.